

ELLİNCİ YILI KUTLARKEN

Prof. Dr. Âmiran Kurtkan BİLGİSEVEN

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nin 50. kuruluş yılına armağan olarak çıkarılan bu sosyoloji konferansları kitabı konferanslar serimizin 21. kitabını oluşturmaktadır. Metodoloji ve Sosyoloji Araştırma Merkezi'nin yayım organı olan Sosyoloji Konferanslarını bu yıl fakültemizin 50. Kuruluş Yılı'na armağan ederken ve fakülte olarak kuruluşumuzun yarım asrı doldurmasından doğan iftihar duygumuzu bu davranışla ifade ederken, aynı zamanda araştırma merkezimizin İktisat ve İktisadiyat Enstitüsü adıyla kuruluşunun da 50. yılını kutluyoruz.

Bilindiği gibi, Cumhuriyet inkılabını takip eden ilk yıllarda memleketimizde yeterli bir iktisat tedrisatı yoktu. Sadece Ankara'da bir yüksek İktisadi ve İktisadi Tetkikler Müessesesi kurulmuştu. Daha sonraları Ankara Hukuk Mektebi açılmış ve 1933-34 yılında İstanbul'da da Hukuk Fakültesi bünyesi içinde "İktisat ve İktisadiyat Enstitüsü" kurulmuştur. Devletin milli ekonomisinin güçlendirilmesi siyasetine sahip çıkmasıyla birlikte iktisat öğretiminin Hukuk Fakültesi'nin adeta himayesi altında yürütülemeyeceği de idrak edildi. Çünkü, devlet, bir taraftan özel sektörün rağbet etmesi imkânsız olan sahalarda devletçilik politikası ile bizzat fabrikalar kurarken Atatürk'ün karma ekonomi ilkesinin icaplarına uyarak özel sektörün de teşvikine gayret ediyordu. Bu gayretlerin semereli olabilmesi ise memleketimizde iktisadi bilgilere vâkıf olan iktisatçıların yetiştirilmesi şartına dayalı bulunuyordu. Bundan ötürü, artık, iktisat ilminin

ve bu ilmin çeşitli şubelerini okutacak olan ilim adamlarının hukuk veya diğer herhangi bir fakültenin kadrosu içinde gerektiği ölçüde inkişaf zemini bulabilmeleri mümkün değildi.

İktisat Fakültesi'ni kurmanın ve iktisadî öğretimi hukuk öğretiminden ayırmanın ikinci zaruri sebebi, iki disiplinin (hukuk ve iktisat disiplinlerinin) dayandıkları metodlar arasındaki farklılık olarak ifade edilebilir. Gerçekten, hukuk ilminin normatif bir ilim olduğu bilinen bir gerçektir. İktisadî ilimler ise, sebep-sonuç ilişkilerine dayanan **tüme varım** metodu ile bütün iktisadî realiteler için geçerli ilmi kanunların ele alındığı **tümden gelim** metodunu birleştiren (veya hiç değilse birleştirmesi gereken) ilimlerdir (1).

Gerçi, hukukî ilimlerin dahi ilim olma karakterini taşıyabilmeleri için, kanunların sadece normlar olarak ele alınması yeterli değildir. Bir kanunun ne gibi zaruretler sonucu olarak tedvin edildiği, sosyal realitenin değişmesi ile cemiyetin hukuk ihtiyacında ne gibi değişiklik zaruretinin ortaya çıktığı meselesi hukukçuyu ilgilendirmese, sırf normatif bir çerçeve içinde kalan hukuk ilminin dahi başarılı olması beklenemez. Bunun içindir ki, birçok hukukçular yeni kanunların ortaya konmasında ilmi davranabilmek için cemiyetin her devirde ayrı özelliklerle beliren hukuk ihtiyacının araştırmalarla ortaya konulması zaruretinin idrak ederler. Bu zaruret hukuk ilminin hiç bir devirde değişmesi mümkün olmayan ve cemiyetin (hiç bir grubunun diğerini ezmesine imkân vermeyecek kadar) **birlik** karakteri gösterdiğini ortaya koyan genel kanunların (ve bu defa tabii kanun niteliğindeki genel sebep-sonuç ilişkilerinin) tetkikine karşı ilgisiz kalacağı anlamına gelmez.

İşte, bu haklı görüşün etkisi altında, özellikle Almanya'daki Hitler rejiminden kaçarak memleketimize gelen bazı Alman Profesörler Hukuk Fakültelerinde dahi Sosyoloji (Hukuk Sosyolojisi) okutulmasının zaruretinin müdafaa ettiler. Onlar çok iyi biliyorlardı ki, bir memlekette yazılı kanunlar ancak soyut (mücerret) adaleti temsil edebilirler. Bazı sosyologların önemle işaret ettikleri gibi, raflarda duran kanun kitaplarındaki bu mücerret adalet ne kadar mükemmel olursa olsun mahkemelerdeki çeşitli duruşmalarda hâkimlerin ve şahitlerin yanlış tutumları sebebiyle gözle görülürcesine somut (müşahhas) adalet haline geçemiyorsa (2) o memlekette emniyet ortamı yoktur ve gerek iktisadî, ge-

rek sosyal kalkınma hamlelerinin temelinde kaygan bir meyilli düzey (sath-ı mâil) vardır. Bu sath-ı mâilden kaya kaya az gelişmişlik uçurumuna düşmek istemeyen cemiyetlerin, kendi hukukçularına mutlaka sosyolojik bir bilgi muhtevası vermeleri zârudur. Çünkü sosyoloji, adalet münakaşalarını ve müzakerelerini soyut bir düzeyde bırakmaksızın cemiyetlerin ihtiyaçları düzeyine indiren bir ilimdir.

Memleketimize gelen Alman profesörlerinin aynı mülahazayla, iktisat ilimleri ile de sosyolojinin yakın ilgisine dair sarılmaz bir kanaatle hareket ettiklerini biliyoruz. Onlar, İktisat Fakültesi'nin sırf tümünden gelim metoduna dayalı bir iktisat tedrisatına doğru kayma tehlikesinden herhalde, son derece çekiniyorlardı. Çünkü, bilindiği gibi, iktisat ilmi normatif bir ilim olmasa da tümünden-gelim metoduna geniş ölçüde yer veren bir ilimdir. Arz ve talep kanunu gibi belirli bir zamana ve mekâna ait olmayan ve tüm realiteler için geçerli olan bazı iktisadî gerçeklerden hareket ederek bu gerçeklerin bütün realitelere indirgenmesi iktisat ilminin metodudur. Bu türlü bir tümünden gelim metodunu kullanmaksızın hiç bir ekonomik tahlil yapılamaz. Ne var ki, kendilerine yüksek bir refah düzeyi sağlamak için, iktisatçıların olanca gayretlerini sarfettikleri pek çok milli realite birbirinden çok farklı tali realitelerden oluşur. İktisadî realite bunların sadece biridir ve insanların iktisadî davranışları her zaman beklenen davranışlar dizisi içinde yer almamaktadır. O halde iyi bir iktisatçı olabilmek, iktisadî tedbirlerin uygulanacağı realiteleri bütün veçheleri ile tanımaya bağlıdır. Alman sosyologların da bu haklı görüşünün etkisi altında kalınarak sonradan serpilecek İktisat Fakültesi'nin nüvesini oluşturan Enstitüye "İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü" adı verilmiştir.

Fakat, burada bir soru işaretinin çengeli zihnimize takılabilir. Az evvel iktisat tedrisatının hukuk fakültesinin himayesi altında yürütülmesine karşı çıktık. Bu karşı çıkmayı da başta metod ayrılığı fikrine dayandırdık. O halde, sosyoloji ile iktisat ilimlerinin ayrı metodları kullanmaları bakımından birbirinden ayrılmaları gerekmez mi? Bu takdirde Edebiyat Fakültelerinde sosyoloji bölümleri ile yetinmek ve İktisat Fakültesi'nde ayrıca bir sosyoloji kürsüsü açma yoluna gitmemek gerekir gibi gözüktüğü halde Alman ilim adamları niçin bu davranışın aksini müdafaa ettiler? O kadar ki az evvel belirttiğimiz gibi, İktisat Fakültesi'nin nüvesini meydana getiren enstitünün adında bile **İktisat** ve

İçtimaiyat (sosyoloji) ilimlerine yan yana yer verildi. Öne sürdüğümüz bu iki fikir (yani iktisat'ın hukuktan bağımsız olması ve buna rağmen sosyolojiye bağlı kalması, ondan ayrılmaması gerektiği fikirleri) arasında bir tezat yok mudur?

Hemen belirtmemiz gerekir ki, bu iki fikir arasında hiç bir tezat yoktur. Çünkü, Hukuk ve İktisat ilimlerinin metodları bakımından birbirine yapabilecekleri bir yardım yoktur. Gerçi, iktisadî realitenin normlarla düzenlenmesi açısından iktisat hukuka yardımcı olmalıdır düşüncesi ilk bakışta zihnimizi işgal edebilirse de, sırf tümden gelim metoduna dayalı olduğu sürece iktisat disiplininin bu yardımı ifa edebilmesine imkân yoktur. Olsa olsa iktisat sosyolojisi hukuka yardımcı olabilir ve iktisatla ilgili hukuk siyasetinin yolunun çizilmesinde bir rol ifa edebilir.

Fakat, ayrı ayrı her iki ilmin de sosyoloji ile işbirliği yapmalarından doğacak istifadeler pek çoktur. Evvelce hukuk açısından konuyu kısaca aydınlatmaya çalışmıştık. İktisat ilminin tümden gelim metodunun da sosyolojinin tüme varım usulü ile birleşmesi son derece semereli olabilir. Küçük sermayeler bazı ülkelerde niçin birleşemiyor? Bazı sosyal yapılar (cemaatçi yapılar) teşebbüs unsurunun gelişmesine niçin elverişli değildir? Neden bazı sosyal yapılarda eğitim sektörü ekonominin canlanmasına yardımcı olmamaktadır? Bazı ülkelerde tasarruf meylinin düşüklüğü sadece nüfus başına düşen milli gelirin küçüklüğünden mi ileri gelmektedir? Yoksa başka sebepler de var mıdır? Bunlar gibi pek çok sorunun cevapları sırf ekonomik bilgilerle çözülecek cinsten cevaplar değildir. Sosyal yapı'yı tanımadan ve tanımak için tüme varım usulüne dayalı sosyolojik nitelikte yoklamalar yapılmadan bu tür soruların cevaplarını verebilmeye imkân yoktur.

İşte, bundan ötürü, yıllarca önce ileride açılacak İktisat Fakültesi'ne bir nüve teşkil edecek olan "İktisat ve İçtimaiyat" enstitüsünü kuran değerli hocalarımız yetişecek iktisatçılarımızın fildişi kuleye kapalı kalmalarını katiyyen arzu etmemişlerdir. Onlar, ileride yetişecek iktisatçıların sosyolojik bir espri ile sosyal realiteyi yoklamayı ve tanımayı arzu eden ve bunu yapabilen kişiler olarak yetiştirilmesinin taşıdığı önemi çok iyi idrak etmişlerdir. Neticede isim değişiklikleri ile bazı safhalar geçiren eski "İktisat ve İçtimaiyat enstitüsü" daha sonra ikiye ayrılarak bir kolu "Sosyoloji Enstitüsü" adını almıştır. Mensupları "Sosyoloji Enstitüsü" olarak da İktisat Fakültesi'nin pek çok eser veren

bu teşekkülünün faaliyetlerini şevkle, devam ettirmişlerdir. Başta üç binden fazla makale ve otuzu aşkın hacimli kitapları ile değerli hocamız Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun liderliği altında meydana getirilen birçok çalışmalar, halen sadece bir araştırma merkezi halinde bulunan "Sosyoloji Enstitüsü"nü'nün iktisat politikasının muhtaç olduğu sosyolojik esprinin değerini takdir eden İktisat Fakültesi camiasında gördüğü hüsnü kabulün eseridir. İktisat Fakültesi'nin kıymetli ilim camiası ve onların başındaki bütün değerli idareciler Sosyoloji Enstitüsü'nün bu fakülte içindeki yerini ve önemini daima takdir ve onun statü ve teşkilat olarak da ifa etmesi gereken rolü idrak etmişlerdir. Mensuplarımız ilmi çalışmalarını ile Fakültenin gösterdiği bu itibar ve talep karşısında, ilim alemine (İktisat Fakültesi literatürünü zenginleştiren) pek çok eser ilave etmişlerdir. Böylece, kuruluşu ile İktisat Fakültesi'ne nüve teşkil eden Enstitümüz, faaliyetlerinin fakülteye mazhar edildiği ilgi ve iltifat ölçüsünde söz konusu fakülteye zengin bir neşriyat arzı ile cevap vermiştir, diyebiliriz. Bundan sonra da bunun böyle olmasını temenni ediyor ve arz-talep kanununu edebî bir üslûpla dile getirerek "marifet iltifata tâbidir" diyen şairimizin ifade ettiği gibi, mensup olduğumuz fakülteye nice elli yıllar şevkle hizmet etmek istiyoruz.

KAYNAKLAR

- 1) Z. F. Fındıkoğlu, Türkiye'de İktisat Tedrisatı Tarihçesi ve İktisat Fakültesi Teşkilâtı, İ.Ü. İktisat Fak. Yayını, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1946, s. 66.
- 2) Law and Sociology, Edited by : William M. Evan, The Free Press of Glencoe, New York 1962, İlgili Makale için Bk: Harry C. Bredemeier, Law as an Integrative Mechanism, s. 74-75.